

اختلاف ایران و افغانستان بر سر آب بالا می گیرد

مرکز جنوب آسیا، طرح آینده ایران

شورای آتلانتیک

نویسنده: فاطمه امان

بر خلاف افغانستان و پاکستان یا پاکستان و هند، ایران و افغانستان اختلاف ارضی ندارند. اما اکنون یک اختلاف دیرینه بر سر تقسیم میزان آب رودخانه هلمند (به فارسی هیرمند) در شرایط تغییرات اقلیمی و نبود توافق جامع، روابط دو کشور را تهدید می کند.

هر دو کشور بدون مطالعات زیست محیطی به منحرف کردن جریان آب از طریق ساختن سد و چاه و کشت محصولات که برای تغییرات اقلیمی مناسب نیستند، ادامه می دهند. بدون مدیریت بهتر و کمک بین المللی، به احتمال زیاد بحران گسترش می یابد. روشنگری درباره قرارداد موجود نیز در شرایط کنونی حیاتی است.

ایالات متحده آمریکا در یک مقطع زمانی خاص نقش اساسی در میانجی گری بر سر این اختلاف میان ایران و افغانستان بازی کرده است. این به نفع ایالات متحده که در جهت تقویت دولت افغانستان تلاش می کند هم هست که در راستای حل اختلاف ایران و افغانستان بر سر رودخانه هلمند و سهم آب (حقابه) هلمند و دیگر آب های مشترک بکوشد.

ساختار تاریخی

اختلاف بر سر رود هیرمند میان ایران و افغانستان به سال های 1870 بازمی گردد زمانی که افغانستان تحت کنترل بریتانیا بود. یک افسر بریتانیایی مرز ایران و افغانستان را در شاخه اصلی رود هیرمند قرار داد. در سال 1939، حکومت رضا شاه پهلوی ایران و محمد ظاهر، شاه افغانستان توافقی را در زمینه تقسیم آب امضا کردند، اما افغان ها این توافق را تصویب نکردند.

در سال 1948، تلاش دیگری برای حل اختلاف در واشنگتن به عمل آمد. بر اساس پیشنهاد آمریکایی ها، کمیسیون سه نفره ای از سوی ایران و افغانستان انتخاب شد تا به بررسی موضوع و ارائه توصیه های لازم بپردازد. در فوریه 1951، کمیسیون دلتای رود هیرمند گزارش خود را تسلیم کرد. بر اساس این توصیه ها، سهم ایران از آب هلمند 22 متر مکعب تعیین شد. ایران این پیشنهاد را رد و تقاضای سهم آب بیشتری کرد.¹ روند طولانی مذاکره طی شد. اسدالله علم وزیر دربار شاه ایران در خاطرات 1969 خود نوشته است که افغان ها اعلام آمادگی کردند که در صورتی که ایران دسترسی افغانستان

¹Office of the Historian, Bureau of Public Affairs, "Foreign Relations of the United States, 1950, The Near East, South Asia, Africa," Vol. V, Department of State, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d824>.

به بندرهای چابهار و بندرعباس را بهبود بخشید و در کمک های توسعه این کشور مشارکت کند،² آب بیشتری در اختیار ایران بگذارد.

چهار سال بعد در سال 1973، امیرعباس هویدا نخست وزیر ایران و موسی شفیق نخست وزیر افغانستان قراردادی را امضا کردند که بر اساس آن جریان آب افغانستان به ایران 22 متر مکعب در ثانیه و برای ایران امکان خرید میزان اضافی 4 متر مکعب در ثانیه در "سال های نورمال آبی" تعیین شد.³

در عوض ایران موافقت کرد که بندرهای چابهار و بندرعباس بدون قید و شرط در اختیار افغانستان قرار بگیرد. اما این قرارداد هم در پی تحولات سیاسی دو کشور، از جمله کودتای 1973 افغانستان، انقلاب 1979 ایران، اشغال افغانستان توسط شوروی سابق در همان سال و روی کار آمدن طالبان در سال 1995، نه تصویب شد و نه به اجرا در آمد.

آبیاری و سدها

دولت های پیشین افغانستان در تلاش بوده اند تا از طریق ساخت کانال و سد در دره هلمند کشاورزی را توسعه دهند. هم آلمان و هم ژاپن در بازسازی کانال های باستانی افغانستان در دهه 1930 میلادی مشارکت داشتند، اما کار آنها در نتیجه شکست در جنگ جهانی دوم پایان یافت. دولت افغانستان در سال 1946 شرکت آمریکایی موريسن-کنودسن را برای ساخت سیستم آبیاری و راه سازی در جنوب هلمند- در دره ارغنداب دعوت کرد.

این پروژه از سوی آمریکا تامین مالی می شد. در میانه راه تکمیل پروژه احیای کانال های قدیمی، شرکت موريسن کنودسن پیشنهاد کرد که برای استفاده بهینه از آب احیا شده، سدی برای ذخیره آب و یک مخزن ساخته شود. در راستای پایین نگه داشتن مخارج، این پروژه بدون مطالعات لازم صورت گرفت و بعدها بر اساس مطالعه برنامه کمک های توسعه آمریکا، مشخص شد که این طرح دچار "ضعف جدی" بوده است.⁴

سد ارغنداب در 29 کیلومتری شمال شرقی قندهار در سال 1952 تکمیل شد و چند ماه بعد سد کجکی در 115 کیلومتری بالای لشکرگاه ساخته شد. این سد به مهمترین مخزن آب افغانستان که هدف آن تامین برق، آب برای آبیاری، و کنترل سیلاب بود، تبدیل شد.

²Alinaghi Alikhani, ed., *The Shah and I* (London: I. B. Tauris & Co. Ltd., 1991).

³The Afghan-Iranian Helmand-River Water Treaty, http://internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/1973_Helmand_River_Water_Treaty-Afghanistan-Iran.pdf.

⁴A.I.D. Evaluation Special Study No. 18, *The Helmand Valley Project in Afghanistan*, US Agency for International Development, December 1983, http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnaalo28.pdf.

در مورد سد ارغنداب مطالعات خاک و توپوگرافی انجام نشد و مطالعه ای مربوط به سازمان ملل متحد در سال 1950 درباره عقلانیت این پروژه ابراز تردید و پیش بینی تأثیرات زیست محیطی منفی از جمله نمک زایی در دشت پایینی کرد.⁵

ساخت سد کجکی اثرات متفاوتی داشت زیرا در ماه های خشک جریان آب به ایران را افزایش داد اما سیلاب را که باروری دشت ها به آن وابسته بود، کاهش داد.⁶

با این همه بدون قرارداد 1973، احتمالاً وضعیت از آنچه اکنون است، پیچیده تر می بود.

آب مورد نیاز افغانستان از آب باران و ذوب یخچال های طبیعی تامین می شود. سه رودخانه از پنج رود اصلی افغانستان به کشورهای همسایه جاری می شود. هلمند و هریرود به ایران می ریزند. دو سوم ظرفیت آبی افغانستان از مجموع 75 میلیارد متر مکعب آب های سطحی هستند و این کشور تنها قادر است 25 تا 30 درصد آب رودخانه های خود را استفاده کند.

هلمند که 40 درصد آب های سطحی افغانستان را تشکیل می دهد طولانی ترین رودخانه افغانستان است. این رودخانه که 95 درصد آن در خاک افغانستان واقع شده، منبع حیاتی و اصلی زندگی در ولایت های جنوبی و جنوب غربی است. همین مساله باعث شده که در افغانستان هلمند به یک مساله ملی تبدیل شود که به طور فزاینده ای حل معضل را برای هر دولت افغانستان مشکل تر می کند. از سوی دیگر برای ایران هم موضوع آب هلمند به یک مساله ملی تبدیل شده است. در واقع همه دولت های ایران پس از انقلاب 1979، درباره اختلاف بر سر هیرمند، موضع واحدی را حفظ کرده اند.⁷

هامون ها

هامون در واقع از سه دریاچه تشکیل شده: هامون هلمند که کاملاً در ایران واقع شده، هامون صابری که در مرز میان دو کشور است، و هامون پوزک که به طور کامل در خاک افغانستان قرار دارد. این ها تالاب هایی هستند که در مرز ایران و افغانستان واقع شده اند. هر سه دریاچه به هم متصل هستند و از طریق آب هیرمند تغذیه می شوند.

شواهد تاریخی بر آنند که منطقه هامون بیش از 5000 سال میزبان تمدن های باستانی بوده است.⁸ هامون ها اهمیت ویژه ای در ادبیات فارسی و در اوستا، کتاب مقدس زرتشتیان دارند.

این دریاچه ها و تالاب ها روزگاری تامین کننده تنوع ویژه گیاهی و جانوری در منطقه سیستان بودند، اما ترکیبی از خشکسالی، انحراف آب برای آبیاری، از جمله ساخت دایک (آب بند) بر محل مرزی این رودخانه و ساخت چهار مخزن

⁵John W. Whitney, "Geology, Water, and Wind in the Lower Helmand Basin, Southern Afghanistan," Scientific Investigations Report 2006-5182, US Geological Survey, US Department of the Interior, 2006, http://pubs.usgs.gov/sir/2006/5182/pdf/SIR06-5182_508.pdf.

⁶Erika Weinthal, Jessica Troell, and Mikiyasu Nakayama, *Water and Post-Conflict Peacebuilding*, 2014 <http://environmentalpeacebuilding.org/publications/books/water-and-post-conflict-peacebuilding/>.

⁷Morad Veisi, journalist and former instructor of military and politics, interview with the author.

⁸John Weier, "From Wetland to Wasteland," *Earth Observatory*, December 13, 2002, <http://earthobservatory.nasa.gov/Features/hamoun/>.

بزرگ (چاه نیمه) در منطقه سیستان و بلوچستان، جریان آب را به هامون کاهش داد. پیامدهای پرورش یک نوع ماهی در این دریاچه از سوی شیلات ایران در سال 1983 نیز بسیار جدی بود.⁹

از سوی افغان ها نیز ساخت سد و کانال های گوناگون برای آبیاری در منطقه هلمند، نیمروز و قندهار به کاهش سطح آب این دریاچه ها انجامید. در نتیجه دریاچه هامون، همراه با جمعیت ماهی ها و پرندگان آن که زندگی مردم منطقه به آن وابسته بود، تقریباً ناپدید شد. این وضعیت در مقطع زمانی 1998-2001 که طالبان دریاچه های سد کجکی را بست و جریان آب را به روی ایران قطع کرد که با یکی از بدترین خشکسالی های منطقه مصادف بود به وخامت گرایید.

توفان های شن برخاسته از هامون خشک، جزو بدترین انواع آن در جنوب غربی آسیا محسوب می شوند و باعث ایجاد بحران های جدی در زمینه بهداشت عمومی در ایران شده اند.¹⁰ اقتصاد منطقه نیز به شدت تحت تاثیر قرار گرفته است زیرا هزاران نفر از ساکنان روستاها خانه های خود را ترک کرده و روانه شهرها شده اند.¹¹ وضعیت رو به وخامت اقتصادی، بیکاری، و از دست دادن درآمد حاصل از کشاورزی در هر دو کشور، به گسترش بیشتر مواد مخدر در منطقه هامون و همه تاثیرات مخرب ناشی از آن در جامعه های ایران و افغانستان منجر شده است.¹²

در حالی که وضعیت مشابهی در دریاچه ارومیه در شمال غربی ایران توجه رسانه ای گسترده ای را به خود جلب کرد، داستان سرنوشت هامون برای بسیاری از ایرانیان و جامعه بین المللی نسبتاً تازه است.¹³

آب به عنوان اهرم فشار

ایران افغانستان را متهم می کند که موضوع هیرمند را به یک مساله سیاسی تبدیل کرده است.¹⁴ عده ای هم در افغانستان، ایران را به علت شیوه برخورد با مهاجران افغان و اخراج آنها از ایران مورد انتقاد قرار می دهند و می گویند ایران از

⁹United Nations Development Programme I. R. Iran, "Restoration and Sustainable Use of the Shared Sistan Basin: A Baseline Situation Analysis," February 2005, <http://www.undp.org/content/dam/iran/docs/News/2014/March%202014/Towards%20a%20solution%20for%20Iran's%20dying%20wetlands/Hamoun%20Wetland/Hamoun%20Wetland%20Baseline%20situation%20Analysis%202005.pdf>.

¹⁰ Abbas Miri, Hassan Ahmadi, Ahmad Ghanbari, and Alireza Moghaddamnia, "Dust Storms Impacts on Air Pollution and Public Health under Hot and Dry Climate," *International Journal of Energy and Environment*, Issue 2, Volume 1, 2007, <http://www.naun.org/main/NAUN/energyenvironment/ee-18.pdf>; A. Rashki, D.G. Kaskaoutis, C.J.deW. Rautenbach, P.G. Eriksson, M. Qiang, P. Gupta, "Dust storms and their horizontal dust loading in the Sistan region, Iran," 2007, [http://www.dspace.up.ac.za/bitstream/handle/2263/19147/Rashki_Dust\(2012\).pdf?sequence=1](http://www.dspace.up.ac.za/bitstream/handle/2263/19147/Rashki_Dust(2012).pdf?sequence=1).

¹¹ Fatemeh Aman, "Iran-Afghan Differences over Helmand River Threaten Both Countries," *Atlantic Council Iran Insight blog*, March 17, 2016, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/iraninsight/iran-afghan-differences-over-helmand-river-threaten-both-countries>

¹² Iran's Presidential Center for Innovation and Technology Cooperation, "United States' Support for Building Two Dams on the Helmand's Main Branches," <http://www.citc.ir/?fkeyid=&siteid=1&pageid=134&newsview=1054>.

¹³ Arash Karami, "Iran's Third Largest Lake Near Death," *Iran Pulse*, October 3, 2013, <http://iranpulse.al-monitor.com/index.php/2013/10/2946/irans-third-largest-lake-near-death/>; Gary Lewis, "Saving the imperiled Hamouns of eastern Iran," *Al-Monitor*, January 31, 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/01/hamouns-east-iran.html>.

مساله پناهندگان افغان به عنوان اهرمی برای فشار بر دولت افغانستان استفاده می کند.¹⁵ این عده می گویند افغانستان هم می تواند به همین نحو از آب به عنوان اهرم فشار بر ایران به خاطر شیوه برخورد با پناهندگان افغان استفاده کند. اما محسن میلانی می گوید اگر این تصور ایجاد شود که کابل از ایران اخاذی می کند، این رویکرد می تواند به ضد خود عمل کند.¹⁶ نجیب فهیم مدیر قراردادها و کنوانسیون های بین المللی در وزارت امور خارجه افغانستان و کارشناس زوایای حقوقی آب های مرزی افغانستان، ادعای رسانه های ایران را که افغانستان حقوق آبی ایران را رعایت نمی کند رد می کند و می گوید: "در 40 سال گذشته ایران چندین برابر بیش از سهمی که در قرارداد میان دو کشور پیش بینی شده آب برداشت کرده است."¹⁷

این مساله به یک موضوع مرکزی در روابط دو جانبه ایران و افغانستان تبدیل شده است. در اکتبر 2015، از محمد جواد ظریف وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در جلسه علنی مجلس خواسته شد که به افغانستان برای آب بیشتر فشار بیاورد و وقت بیشتری را صرف موضوع دریاچه های هامون کند. ظریف هم در مقابل قول داد که هر کاری از دستش برمی آید برای تضمین حقوق آب هامون انجام دهد. ظریف در این جلسه اظهار داشت که "موضوع به هیچ وجه سیاسی نیست" و افزود: "احیای هامون برای همه مفید است."¹⁸ آقای ظریف همچنین گفت که "همه همکاری ها و توافق ها با افغانستان در حال حاضر به این مساله بستگی دارد."¹⁹

بحث های جاری از آن زمان به پیشرفت قابل توجهی نرسیده است. در 23 ماه مه 2016، این مساله توسط رهبر جمهوری اسلامی در دیدار با اشرف غنی رییس جمهوری افغانستان مطرح شد.²⁰ آیت الله خامنه ای خواستار یک راه حل عاجل برای حل مشکل آب مرزی ایران و افغانستان شد و غنی قول داد که نشست های کارشناسی در مورد رودخانه های مرزی را در "هفته های آینده" به راه بیندازد.²¹

عملکرد کشاورزی ایران

¹⁴ Iran's Presidential Center for Innovation and Technology Cooperation, "United States' Support for Building Two Dams on the Helmand's Main Branches," <http://www.citc.ir/?fkeyid=&siteid=1&pageid=134&newsview=1054>.

¹⁵ "Salma Dam Ready to be Operational but with Uncertain Future," Afghanistan Today, 2015, <http://www.afghanistan-today.org/fa/articles/business/2129/>.

¹⁶ Mohsen Milani, executive director of the Center for Strategic and Diplomatic Studies at the University of South Florida, interview with the author, July 2016

¹⁷ Najeeb Fahim, director of International Treaties and Conventions at the Afghan Ministry of Foreign Affairs, interview with author, July 2016.

¹⁸ "Zarif Left Majlis Fully Achieved," *Donya-e Eqtesad Daily*, 2016, (Reporting on the parliament's session attended also by Foreign Minister, Javad Zarif,) <http://donya-e-eqtesad.com/SiteKhan/951717>.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Leader of the Revolution [Supreme Leader Ayatollah Ali Khamenei]: "Afghanistan's Progress is Iran's Progress," *Press TV*, 2016, <http://www.presstv.ir/Detail/Fa/2016/05/23/467071/Iran-Supreme-leader-Ayatollah-Khamenei-Afghanistan-Ashraf-Ghani>.

²¹ Ibid.

در ماه مارس 2016 سعید محمودی مدیر کل حفاظت از محیط زیست استان سیستان و بلوچستان در گفتگو با روزنامه شرق از طرحی برای برچیدن دایک های مرزی واقع در مرز ایران و افغانستان خبر داد.²² و احمد علی کیخا معاون گوناگونی منابع طبیعی اداره محیط زیست از طرحی برای "برچیدن کامل" این دایک ها خبر داد.²³

ایران مدت زمان طولانی بر توسعه کشاورزی بدون در نظر داشتن اثرات آن بر دامنه تالاب های هامون تمرکز کرده بود. به گفته محسن سلیمانی مدیر پروژه حفاظت از تالاب ها، به جای چانه زنی بر سر آب بیشتر از افغانستان، بحث ها باید "بر حفاظت از اکوسیستم و احیای هامون به عنوان یک اکوسیستم زنده متمرکز می بود."²⁴

دیگر سدها

"افغانستان منابع آبی بسیاری دارد اما ما مردمی تشنه هستیم."

اشرف غنی

ایران و ترکمنستان در حوزه رودخانه هریرود شریک هستند. در سال 2004، دو کشور سدی را بر روی این رودخانه برای تامین آب آشامیدنی، آبیاری، و برق ساختند. هر دو کشور درباره احداث سد دیگری بر روی این رودخانه ابراز نگرانی کرده اند، سد دوستی هند-افغانستان بر روی رود سلما، که در "چشت شریف" در هرات افغانستان افتتاح شده بود.

سد سلما که در آغاز انتظار می رفت تا سال 2011 به مرحله بهره برداری برسد، شاهد حمله های فزاینده شورشیان در محل ساخت و ساز آن بود. ده ها مهندس هدف حمله قرار گرفتند و بر اساس گزارش ها چند کارمند امنیتی جان خود را از دست دادند. نرندرا مودی، نخست وزیر هند در مراسم افتتاح سد در ژوئن 2016 این پروژه را که هند با هزینه سیصد میلیون دلار و اعزام سدها مهندس و کارشناس به ساخت آن کمک کرده است، "هدیه هند به افغانستان" توصیف کرد و آن را به عنوان "راه درست برای منطقه در قرن بیست و یکم" ستود. همزمان رییس جمهوری افغانستان، اشرف غنی، از حق کشورش برای مهار آب های افغانستان به منظور آبیاری زمین های افغانستان دفاع کرد.²⁵

²² Sadra Mohaghegh, "Iran's Share of water Irrigating Poppy Crops," *Shargh Daily*, 2016

<http://sharghdaily.ir/News/89867/%D8%AD%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%87-%D9%87%D8%A7%D9%85%D9%88%D9%86-%D9%BE%D8%A7%DB%8C-%D9%85%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B9-%D8%AE%D8%B4%D8%AE%D8%A7%D8%B4-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86>

²³ "Department of Environment: Border Dykes Should be Brought Down," *Islamic Republic News Agency*, 2015, <http://www.irna.ir/fa/News/81653208/>.

²⁴ Sadra Mohaghegh, "Iran's Share of water Irrigating Poppy Crops," *Shargh Daily*, 2016

<http://sharghdaily.ir/News/89867/%D8%AD%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%87-%D9%87%D8%A7%D9%85%D9%88%D9%86-%D9%BE%D8%A7%DB%8C-%D9%85%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B9-%D8%AE%D8%B4%D8%AE%D8%A7%D8%B4-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86>

²⁵ Ashraf Ghani, "Afghans Wishes Came true," RFE/RL, Afghanistan Service, 2016

<http://da.azadiradio.com/a/27779442.html>.

سد سلما که با هدف ذخیره آب آشامیدنی و آبیاری ساخته شده، ظرفیت ذخیره شش صد و چهل میلیون متر مکعب آب، تولید چهل و دو مگاوات برق، و آبیاری هشتاد هزار هکتار زمین را دارد. این سد به منظور خودکفایی افغانستان که در حال حاضر نزدیک به هشتاد درصد برق را از کشورهای همسایه وارد می کند، ساخته شده است.

همزمان با ساخته شدن سد، افغانستان با نگرانی همسایه های خود ایران و ترکمنستان را رصد می کرد. مدت ها بود که این ظن وجود داشت که ایران با حمایت از طالبان محل در تلاش است اتمام پروژه را به تاخیر بیندازد. یک فرمانده افغان که مسئول محافظت از سد بود، با اشاره به "مداخله" ایران در این پروژه، برخی "حلقه های ایرانی" را متهم به داشتن تمایل برای انفجار سد، که سهم آب ایران را به طور قابل ملاحظه کاهش خواهد داد، کرد.²⁶ شاه حسین مرتضوی، معاون سخنگوی رییس جمهوری گفت: "سد سلما به رغم تلاش های دشمن برای مختل کردن آن، ساخته شد."²⁷

علی احمد عثمانی، وزیر انرژی و آب افغانستان²⁸ می گوید که سد سلما تنها بر سی درصد حوزه آبی هریرود تاثیر خواهد گذاشت. عثمانی بر آن است که افغانستان حبابه کشورهای همسایه را بر اساس پیمان ها و قراردادهای بین المللی می پذیرد، اما این نظر را که مخالفت همسایه ها در برابر سد "می تواند سبب تنش در مناسبات میان دو کشور گردد" رد کرد.

کارتونی که وزارت آب و انرژی افغانستان به تازگی منتشر کرده، بیانگر دیدگاه این وزارت برای مدیریت آب است. کارتونی منابع آبی و مدیریت آب را سنگ بنای توسعه اقتصادی و رشد می داند. اما آنچه که توجه بیننده را بیشتر جلب می کند، ذهنیت وزارت در خصوص مدیریت آب است که گویا ساخت سد تنها کلید ثروت و سعادت است.²⁹

مسئله مهم دیگر برای ایران، احداث سد کمال خان در قسمت سفلی رود هلمند در استان نیمروز است. بر پایه قرارداد 1973، آب هلمند به طور مشترک از سوی ایران و افغانستان در سد کمال خان اندازه گیری می شود. آبیاری از سیستم رودخانه در بالآب، از نقطه نظر تاریخی اندازه گیری آب در سد کمال خان، می تواند وضعیت آب را مشکل تر سازد.³⁰

²⁶ RFE/RL, Afghanistan Service, "Rashidi: Some Circles in Iran Want to Explode Salma Dam," 2015, <http://da.azadiradio.com/a/27406575.html>.

²⁷ Hussein Sirat, "How Will Afghanistan provide Security for Large Economic Projects?" *Deutsche Welle*, <http://www.dw.com/fa-af/%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%85%D9%86%DB%8C%D8%AA-%D9%BE%D8%B1%D9%88%DA%98%D9%87%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D8%A8%D8%B2%D8%B1%DA%AF-%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%DB%8C-%D8%B1%D8%A7-%DA%86%DA%AF%D9%88%D9%86%D9%87-%D8%AA%D8%A7%D9%85%DB%8C%D9%86-%D9%85%DB%8C%DA%A9%D9%86%D8%AF/a-19309570>.

²⁸ Ali Ahmad Osmani, Afghan Minister of Energy and Water, Interview with Afghanistan's Ariana TV, <https://www.youtube.com/watch?v=S4ALwGVKifo>.

²⁹ An animation published by Afghanistan's Ministry of Water and Energy, 2016 "The enemy won't let us build water dams," the animation reads as dam site workers get gunned down. The next scene presents the prosperity that water management would bring to people. As the dam construction gets completed, the ministry vows, "We will not be deterred," <https://www.facebook.com/MatiBaig/videos/vb.650122411676874/1157185454303898/?type=2&theate>.

محمد جواد ظریف در اکتبر 2015 گفت که سد کمال خان، حق آب ایران از هلمند و مقدار آبی که به سیستان و بلوچستان³¹ می‌رسد را "شدیدا" تحت تاثیر قرار خواهد داد؛ افغانستان اما این نتیجه‌گیری را رد می‌کند. بصیر عظیمی، سخنگوی وزارت انرژی و آب گفت که تکمیل مرحله سوم سد کمال خان، اختلاف را با "شفاف سازی اشتراک آب میان دو کشور" حل خواهد کرد. او این پروژه را وضعیت "برد-برد" برای هر دو کشور دانست و افزود: "ایران حق خود را از این راه به دست خواهد آورد و افغانستان منابع آبی خود را مدیریت خواهد کرد و استفاده از آب را تنظیم خواهد کرد."³² بر اساس اظهار نظر عظیمی، اندازه‌گیری³³ حبابه ایران در این موقعیت (تنها در فاصله صد کیلومتری ایران) تضمین خواهد کرد که آب بدون ائتلاف به ایران می‌رسد.

نیاز میرم به مدیریت بهینه آب در افغانستان

به رغم کمک‌های فراوان بین‌المللی به افغانستان از زمان سقوط رژیم طالبان به دست ائتلاف به رهبری آمریکا در اواخر 2001، افغانستان نتوانسته است سیستم کارایی برای ذخیره و مدیریت آب ایجاد کند.

در مجموع هشت میلیون هکتار زمین افغانستان قابل کشت است، اما تنها دو میلیون هکتار این زمین‌ها زیر کشت می‌رود.³⁴ افزون بر این، خشکسالی‌های پی‌در پی، از حاصلخیزی زمین در مقایسه با سال‌های 1970 سی درصد کاسته است.³⁵

زیربناهای ناکافی آب مانعی در راه رشد اقتصادی شده است. به همین دلیل مدیریت بهتر منابع آبی کلید شکوفایی اقتصادی است. اما وخامت اوضاع امنیتی به ویژه در بخش‌های جنوبی کشور و همچنین کاهش کمک‌های بین‌المللی در سال‌های اخیر سد راه دستیابی به این اهداف است.

سد سازی بیشتر راه حل نیست

³⁰ Alex Dehgan, Laura Jean Palmer-Moloney, and Mehdi Mirzaee, "Water security and scarcity: Potential destabilization in western Afghanistan and Iranian Sistan and Baluchestan due to transboundary water conflicts," Environmental Law Institute and United Nations Environment Programme, October 2014, http://environmentalpeacebuilding.org/assets/Documents/LibraryItem_000_Doc_937.pdf.

³¹ Iran-Afghanistan talks focused on Helmand water right, *Mehr News Agency*, 2016, <http://en.mehrnews.com/news/111377/Iran-Afghanistan-talks-focused-on-Helmand-water-right>.

³² "Afghanistan Will Allow Flow of Water Based on 1973 Agreement," *Islamic Republic News Agency* (IRNA) interview with Abdul Basir Azimi, an engineer at Afghanistan's ministry of water and energy, 2016 <http://www.irna.ir/fa/News/82065800/>.

³³ Ibid.

³⁴ "Only 27 percent of Afghanistan's Agricultural Land Receive Water," *Kabul News*, 2016 <http://kabulnews.af/dari/index.php/afghanistan/3843--8-----27----->.

³⁵ Hussein Sirat, "Ghani: We Will Build 21 Dams in Afghanistan," *Deutsche Welle*, 2016 <http://www.dw.com/fa-af/%D8%BA%D9%86%DB%8C-21-%D8%A8%D9%86%D8%AF-%D8%A2%D8%A8-%D8%B1%D8%A7-%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D8%B1-%D9%85%DB%8C%DA%A9%D9%86%DB%8C%D9%85/a-19062684>.

"سد برای مردم آب نمی‌شوند، اما برای بعضی شرکت‌ها نان می‌شود"

فاطمه ظفر نژاد، کارشناس توسعه پایدار

اشرف غنی، رییس جمهوری افغانستان، اخیراً اعلام کرد که دولت افغانستان در نظر دارد در سال جاری نزدیک به بیست و یک سد دیگر در سراسر کشور احداث کند.³⁶ ایرانی‌ها نیز که طی چند دهه گذشته با شتاب به سدسازی پرداخته‌اند، از این تجربه تلخ آموختند که پروژه‌هایی از این دست به طور معمول مشکل آب را بدتر می‌سازد. ایران که سومین مقام جهانی را در سدسازی دارد، دریافته است که بدون مطالعات قبلی و تحلیل تاثیرگذاری، سدها می‌توانند سبب کاهش باروری زمین گردند و جمعیت کثیری از مردم را با مشکل نبود دسترسی به آب مواجه سازند.³⁷ فاطمه ظفر نژاد، کارشناس ایرانی توسعه پایدار می‌گوید تداوم سدسازی "زمین را به دشت مبدل خواهد کرد." سازمان ملل متحد کمبود آب را جدی‌ترین چالش "امنیت انسانی" در ایران امروز خوانده است.³⁸

در کنار سدسازی‌های بی‌رویه، حفر چاه منابع آبی ایران را نیز به سرعت می‌خشکاند. برآورد می‌شود که شش صد و پنجاه هزار چاه در ایران حفر شده باشد.

با این همه، هیچ نشانه‌ای از کند شدن این روند به چشم نمی‌خورد. رحیم میدانی، معاون وزیر نیرو در امور آب و فاضلاب، سال گذشته از پروژه‌ای به ارزش دویست و پنجاه میلیون دلار خبر داد که طی آن روسیه در عمق هزار متری زیرزمین به جستجوی آب خواهد پرداخت.³⁹ کارشناسان از ایده مشارکت روس‌ها به دلیل نداشتن کارنامه روشن در اتمام پروژه‌ها در ایران انتقاد کردند و این برنامه را نتیجه "ندانم‌کاری‌های مسئولان" دانستند.⁴⁰

مساله جنجال برانگیز دیگر انتقال آب از مناطق ساحلی به استان‌های خشکسالی زده است، پروژه‌ای که در دوره محمود احمدی نژاد، رییس جمهوری پیشین آغاز شد. رییس جمهوری حسن روحانی در جریان سفر خود به استان یزد، پروژه‌ای

³⁶ President Ghani Meets Experts, Website of Afghanistan's Ministry of Energy, Ministry of Energy and Water, <http://mew.gov.af/fa/news/61013>.

³⁷ Sinead Lehane, "The Iranian Water Crisis," *Future Directions*, February 27, 2014, <http://www.futuredirections.org.au/publication/the-iranian-water-crisis/>.

³⁷ Japan, UNDP join Iranian environmental project, *Iran Daily*, 2016, <http://www.iran-daily.com/News/1890.html>.

³⁸ Farming reforms offer hope for Iran's water crisis, United Nation, 2014 <https://www.un.org.ir/index.php/about-us-uniran/un-offices-in-iran/item/2412-3-8-2014-farming-reforms-offer-hope-for-iran-s-water-crisis>.

³⁹ "Russia Explores Water in Iran's Deserts," *Iranian Students' News Agency (ISNA)*, 2015 <http://www.isna.ir/news/94090402570/%D8%B1%D9%88%D8%B3%DB%8C%D9%87-%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%82-%DA%A9%D9%88%DB%8C%D8%B1-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%A2%D8%A8-%D8%AC%D8%B3%D8%AA%D8%AC%D9%88-%D9%85%DB%8C-%DA%A9%D9%86%D8%AF>.

⁴⁰ "Assigning Foreigners to Explore Water in Iran criticized," *Fars News Agency*, 2015, <http://www.farsnews.com/13940804000780>.

را به ارزش چهارصد میلیون دلار برای انتقال آب از دریای عمان و خلیج فارس به این استان اعلام کرد⁴¹. کارشناسان بر این باورند که این طرح نه از نظر اقتصادی و نه از نظر زیست محیطی منطقی نیست.

محصولات گزینیه

بهینه سازی روش های کشاورزی هم برای افغانستان و هم برای ایران که محصولاتی را انتخاب کنند که به آب زیاد نیاز ندارد، حیاتی است. به عنوان مثال زیان کشت برنج در استان خشک خوزستان⁴² ایران و ذرت در استان کهگیلویه و بویراحمد⁴³ بیشتر از سود آن است. نود درصد آب ایران صرف محصولات پرمصرف آب از قبیل برنج و ذرت می شود اما این محصولات تنها 15 درصد تولید ناخالص داخلی را تشکیل می دهند.⁴⁴

مصرف داخلی آب در ایران تقریباً هفتاد درصد بیش از میانگین جهانی است.⁴⁵ برای کشوری که با کمبود آب مواجه است، مصرف سرانه روزانه شصت و شش گالن آب فوق العاده زیاد است.⁴⁶

به گفته میدانی، معاون وزارت نیرو، هشتاد و هفت درصد منابع آبی ایران "با خطر نابودی رو به روست." ⁴⁷ او می گوید: "تغییرات اقلیمی و خشکسالی به تنهایی نمی تواند مسبب این وضعیت بوده باشد. حتی قبل از این که تغییر اقلیم در کشور ما اثر خود را نشان دهد، ما باز هم در بسیاری از دشت های کشور شاهد افت سطح آب زیر زمینی بودیم."⁴⁸

⁴¹ The Islamic Republic of Iran Broadcasting (IRIB), "Persian Gulf and Oman Sea's Water to Reach Yazd and Kerman," 2016, <http://www.iribnews.ir/fa/news/1057390/%D8%A2%D8%A8-%D8%AF%D8%B1%DB%8C%D8%A7%DB%8C-%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D8%AE%D9%84%DB%8C%D8%AC-%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3-%D8%A8%D9%87-%DB%8C%D8%B2%D8%AF-%D9%88-%DA%A9%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86-%D9%85%DB%8C-%D8%B1%D8%B3%D8%AF>.

⁴² "Khuzestan's Indigenous Forgotten Crop Must Replace Sugarcane Farming," *Iranian Students' News Agency (ISNA)*, 2015,

<http://www.isna.ir/news/94082012247/%D8%B6%D8%B1%D9%88%D8%B1%D8%AA-%D8%AC%D8%A7%DB%8C%DA%AF%D8%B2%DB%8C%D9%86%DB%8C-%DA%A9%D8%B4%D8%AA-%D9%86%DB%8C%D8%B4%DA%A9%D8%B1-%D8%A8%D8%A7-%D9%85%D8%AD%D8%B5%D9%88%D9%84-%D8%A8%D9%88%D9%85%DB%8C-%D9%81%D8%B1%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%B4-%D8%B4%D8%AF%D9%87-%D8%AE%D9%88%D8%B2%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86>.

⁴³ "Because of Water Shortage, Watermelon Cultivation Will be stopped," *Khabar Online*, 2016, <http://www.khabaronline.ir/detail/546502/provinces/ko>.

⁴⁴ Scott Peterson, "In Thirsty Iran, a Hunt for Solutions to a Shrinking Salt Lake," *Christian Science Monitor*, March 22, 2015, <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2015/0322/In-thirsty-Iran-a-hunt-for-solutions-to-a-shrinking-salt-lake-video>.

⁴⁵ Barbara Slavin, "Iran Faces Environmental Crisis," *Al-Monitor*, 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/08/environment-pollution-iran-water.html#ixzz4EJvbxY77>.

⁴⁶ Jason Rezaian, "Iran's water crisis the product of decades of bad planning," *Washington Post*, 2014 https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/irans-water-crisis-the-product-of-decades-of-bad-planning/2014/07/01/co5od2d9-aeeb-4ea1-90cc-54cef6d8dd10_story.html.

⁴⁷ Water Reservoirs in Some Parts of the Country Are Completely salty, *Mehr News Agency*, 2016, <http://www.mehrnews.com/news/3558687/%D8%B0%D8%AE%DB%8C%D8%B1%D9%87-%D8%A2%D8%A8%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D8%A8%D8%B1%D8%AE%DB%8C-%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B7%D9%82-%DA%A9%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A7>

کمبود آب و کشت خشخاش

خشکسالی کشاورزان افغان را به طور فزاینده ای به سمت کشت خشخاش می راند که در میان محصولات کشاورزی به کمترین میزان آب نیاز دارد و همزمان محصول سودآورتری است. چندین سال است که افغانستان به بزرگترین تولیدکننده تریاک در جهان و ایران به مسیر اصلی برای انتقال تریاک افغانستان به آسیای میانه و اروپا تبدیل شده است. این مساله باعث تشدید معضل اعتیاد و تبدیل آن به مشکل شماره یک اجتماعی ایران شده است. ایران منابع وسیعی را صرف مبارزه با قاچاق مواد مخدر کرده است، قاچاقچیان اما هربار راه های نویی برای انتقال مواد مخدر از مسیر ایران می یابند.⁴⁹ این بحران بر خشم ایرانی ها نسبت به افغان ها افزوده است؛ ایرانی ها، افغان ها را متهم به "ضایع کردن حقابه ایران" در کشت خشخاش⁵⁰ می کنند و این که افغان ها تنها در وقت آب خیزی ها می گذارند آب به سوی ایران سرازیر شود.⁵¹

احمد عاقبت بخیر، از مدیران شرکت آب سیستان و بلوچستان، ادعا می کند که در شانزده سال گذشته سهم منصفانه حقابه از آب رودخانه هلمند به ایران داده نشده است.⁵² ایرانی ها همچنین شکایت دارند که افغان ها زمین های علیای هلمند را زیر

%D8%B4%D9%88%D8%B1-%D8%B4%D8%AF-%D8%A7%D9%81%D8%AA-
%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C%D8%AA-%D8%A2%D8%A8-%D8%AF%D8%B1-
%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B7%D9%82-%D9%85%D8%AE%D8%AA%D9%84%D9%81.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Fatemeh Aman, "Traffickers Find Novel Ways of Smuggling Drugs into Iran from Afghanistan," *Atlantic Council Iran Insight blog*, April 29, 2016, (<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/iraninsight/traffickers-find-novel-ways-of-smuggling-drugs-into-iran-from-afghanistan>).

⁵⁰ *Mehr News Agency*, "Sistanis' Shaky Rights Facing Sand Storms," 2014, <http://www.mehrnews.com/news/2343427/%D8%AD%D9%82%D9%88%D9%82-%D9%BE%D9%88%D8%B4%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%B3%DB%8C%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D9%87%D8%A7-%D8%AF%D8%B1-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D8%A8%D8%B1-%D8%B1%DB%8C%D8%B2%DA%AF%D8%B1%D8%AF%D9%87%D8%A7-%D8%AD%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%87-%D8%A7%DB%8C-%DA%A9%D9%87-%D9%BE%D8%A7%DB%8C-%D8%A8%D9%88%D8%AA%D9%87>.

⁵¹ *Tasnim News Agency*, "Latest on The Situation of [Iran's] Share of Hirmand River, 2015, <http://nasionline.ir/Content/Detail/982475/%D8%A2%D8%AE%D8%B1%DB%8C%D9%86-%D9%88%D8%B6%D8%B9%DB%8C%D8%AA-%D8%AF%D8%B1%DB%8C%D8%A7%D9%81%D8%AA-%D8%AD%D9%82-%D8%A2%D8%A8%D9%87-%D8%B1%D9%88%D8%AF%D8%AE%D8%A7%D9%86%D9%87-%D9%87%DB%8C%D8%B1%D9%85%D9%86%D8%AF-%D8%A7%D8%B2-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86>.

⁵² *Hirmand's Flood Possibility, ISNA*, 2016, <http://www.isna.ir/news/95012913044/%D8%A7%D8%AD%D8%AA%D9%85%D8%A7%D9%84-%D8%B7%D8%BA%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D8%AF%D9%88%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D9%87-%D9%87%DB%8C%D8%B1%D9%85%D9%86%D8%AF>.

کشت می برند و از این طریق از سهم ایرانی ها استفاده می کنند.⁵³ افغان ها در مقابل بر آنند که ایران بیشتر از حق خود آب می گیرد.⁵⁴

گاه هزینه تنش بر سر آب دامن مهاجران افغان را می گیرد. این تنش به طور معمول به دنبال واکنش عمومی نسبت به جرایمی که به مهاجران افغان نسبت داده می شود، بیشتر می شود.⁵⁵ یک نماینده مجلس از شهر تربت حیدریه در استان خراسان اخیرا گفت، "ما نزدیک به چهار میلیون مهاجر افغان در ایران داریم. اگر مصرف آب هر فرد روزی 100 لیتر باشد، افغان هایی که در ایران زندگی می کنند، نزدیک به چهارصد میلیون لیتر آب مصرف می کنند."⁵⁶

برخی ایرانی ها حتی غرب را متهم به تلاش برای دست کاری در اقلیم ایران با استفاده از فناوری های پیچیده می کنند.⁵⁷ احمدی نژاد شخصا کشور های اروپایی را به استفاده از فناوری های ویژه برای جلوگیری از رسیدن ابر های باران زا به برخی کشور های منطقه از جمله ایران متهم کرد.⁵⁸

⁵³ "United States' Support for Building Two Dams on the Helmand's Main Branches," Iranian Presidential Center for Innovation and Technology Cooperation, 2016,

<http://www.citc.ir/?fkeyid=&siteid=1&pageid=134&newsview=1054>.

⁵³ We Are Delusional About Water, Interview with Najeeb Fahim, 2016,

<http://8am.af/1395/03/29/afghanistan-problem-water-interview/>.

⁵⁴ We Are Delusional About Water, Interview with Najeeb Fahim, 2016,

<http://8am.af/1395/03/29/afghanistan-problem-water-interview/>.

⁵⁵ Hamid Mafi, journalist, interview with the author.

⁵⁶ Interview with Said Kamali, Parliament Representative, "45 Percent of Hari Rud Water Belongs to

Iran," *Iranian Labor News Agency*, 2016, <http://www.ilna.ir/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%DB%8C-4/380141-%D8%AF%D8%B1%D8%B5%D8%AF-%D8%A7%D8%B2-%D8%AD%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%87-%D9%87%D8%B1%DB%8C%D8%B1%D8%B1%D9%88%D8%AF-%D9%85%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%82-%D8%A8%D9%87-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D8%B3%D8%AA-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86-%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%85%D9%82%DB%8C%D9%85-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%B1%D9%88%D8%B2%D8%A7%D9%86%D9%87-%D9%85%DB%8C%D9%84%DB%8C%D9%88%D9%86-%D9%84%DB%8C%D8%AA%D8%B1-%D8%A2%D8%A8-%D9%85%D8%B5%D8%B1%D9%81-%D9%85%DB%8C-%DA%A9%D9%86%D9%86%D8%AF>

⁵⁷ Interview with Seyed Hassan Mousavi, Vice-President & Head of Iran's Cultural Heritage, "Ahmadinejad's Deputy: I Am Suspicious of the Drought in Southern Part of the Country," 2012, Entekhab website,

<http://www.entekhab.ir/fa/news/69903/%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86-%D8%A7%D8%AD%D9%85%D8%AF%DB%8C-%D9%86%DA%98%D8%A7%D8%AF-%D8%A8%D9%87-%D8%AE%D8%B4%DA%A9%D8%B3%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%AC%D9%86%D9%88%D8%A8-%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1-%D9%85%D8%B4%DA%A9%D9%88%DA%A9%D9%85-%D8%AC%D9%86%DA%AF-%D9%86%D8%B1%D9%85-%D8%A7%D8%B3%D8%AA%DA%A9%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D8%A8%D8%A7-%D8%AE%D8%B4%DA%A9%D8%B3%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%B9%D9%84%DB%8C%D9%87-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86>

⁵⁸ Samuel Blackstone, Iranian President Ahmadinejad Blames Enemies for Destroying Iran's Rain Clouds, September 11, 2012, <http://www.businessinsider.com/ahmadinejad-says-enemies-are-destroying-rain-clouds-2012>.

کارشناسان اتهامات بی پایه از این دست را رد می کنند. پرویز کردوانی جغرافی دان می گوید "کشورهایی مثل آمریکا اگر قدرت داشتند که در کشوری مثل ایران خشکسالی ایجاد کنند می رفتند طوفان های کشورهای خودشان را کنترل می کردند."⁵⁹

بیشتر کارشناسان می گویند که نوشتن یک قرارداد کاملاً جدید آب میان ایران و افغانستان عملی نیست، و بهتر است موافقتنامه 1973 بازنگری شود. بسیاری افغان ها حتی ضرورت بازنگری قرارداد 1973 را رد می کنند و بر آنند که ایران و افغانستان می توانند به طور مشترک مدل های علمی ایجاد کنند و تحقیقاتی در راستای یافتن راه حل قابل قبول برای هر دو طرف در چارچوب ساختار حقوقی موجود انجام دهند. نجیب فهیم می گوید، "اما، بازنگری قرارداد نه عملی است و نه ممکن."⁶⁰

متأسفانه به دلایل سیاسی، هر دو کشور در آگاهی رسانی لازم به مردم کوتاهی کرده اند و به رغم نیاز مبرم به بهتر کردن مدیریت و زیربنای آبی و درک اثر تغییرات اقلیمی، اطلاعات ارائه شده به مردم جانبدارانه است. در حالی که مردم باید درک درستی از اهمیت مساله داشته باشند، به نظر می رسد مسئولان به جای در پیش گرفتن روش های مبتنی بر حقیقت، بیشتر به اتهام زنی تمایل دارند.⁶¹ در چنین وضعیتی، کمتر امکان دارد که حتی یک قرارداد جامع جدید بتواند مساله را حل کند.

توسعه پایدار با مدیریت موثر آب رابطه مستقیم دارد. یکی از فرصت های از دست رفته افغانستان در اوج کمک های بین المللی، فرصت تصویب یک قانون موثر آب بود. در همین حال نهادهای مدیریتی افغانستان نیز فوق العاده ناکارآمد هستند. نبود بانک اطلاعاتی منابع طبیعی دیگر چالش مهم است. تصمیم درخصوص حفر چاه های جدید برای استفاده منزل از آب یا آبیاری معمولاً شتابزده و بدون برنامه جامع گرفته می شود.⁶²

در نبود مدیریت درست آب، اثرات تغییرات اقلیمی می تواند به مراتب جدی تر باشد. اما با مدیریت بهتر منابع آبی موجود، افغانستان می تواند زمین های کشاورزی بیشتری را آبیاری کند. به باور نوراحمد آخندزاده، رییس بخش منابع طبیعی دانشگاه کابل، برای دستیابی به این هدف، حکومت افغانستان "باید همسایه ها را متقاعد کند که اگر آب بیشتری از افغانستان نشات بگیرد، همسایه ها نیز به آب بیشتری دسترسی خواهند داشت."⁶³ به باور صمیم هوشمند، کارشناس اداره ملی حفظ

⁵⁹ Interview with "Father of Iran's Deserts", *Fars News Agency*, 2012, <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13910427001086>.

⁶⁰ Najeeb Fahim, director of International Treaties and Conventions at the Afghan Ministry of Foreign Affairs, interview with the author, Kabul, 2016.

⁶¹ Barbara Slavin, "Iran Faces Environmental Crisis," *Al-Monitor*, August 16, 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/08/environment-pollution-iran-water.html#ixzz4EJwNABto>.

⁶¹ Fatemeh Aman, "Afghan Water Infrastructure Threatens Iran, Regional Stability," *Al-Monitor*, January 7, 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/afghanwatershortageiranpakistan.html>.

⁶² Fatemeh Aman, "Afghan Water Infrastructure Threatens Iran, Regional Stability," *Al-Monitor*, January 7, 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/afghanwatershortageiranpakistan.html>.

⁶³ Maryam Hosseini, "Relation Between Water and Employment," interview with Noor Ahmad Akhundzadah, Head of the Department of Natural Resources, University of Kabul, 2016 <http://8am.af/1395/01/08/occupation-environment-afghanistan/>.

محیط زیست افغانستان، "مدیریت آب تنها یک مسئله تکنیکی و علمی نیست." او می گوید افغانستان باید با همسایه هایش به توافقاتی دست یابد و تلاش هایش را در این جهت سرعت بخشد.⁶⁴

همکاری ایران و افغانستان

همسایه ها باید متقاعد شوند که راه حل پایدار آنست که منافع هر دو طرف در آن در نظر گرفته شود. بدون چنین چشم اندازی، پیشرفت ممکن نیست. در ژانویه 2016 و در جریان سفر به تهران، رییس اجرائیه افغانستان عبدالله عبدالله و همتای ایرانی وی یادداشتی صادر کردند که در آن به نگرانی های اکوسیستم گودزره⁶⁵، پایین ترین بخش حوزه آبی سیستان، و هامون اشاره شده بود، و موافقت کردند که کارشناسان هر دو کشور و "سازمان های مرتبط بین المللی" به این مساله رسیدگی کنند.⁶⁶ حال باید دید که آیا این اقدام، آغاز یک روش عقلانی درخصوص مساله است که از اتهام زنی فاصله می گیرد یا خیر.

نتیجه

آب یک موضوع منطقه ای با ملاحظات بین المللی است زیرا به طور مستقیم با امنیت منطقه ای مربوط می شود. با آن که موضوع به طور بنیادی ماهیت فنی دارد، سیاسی کردن آن، وضعیت را بسیار پیچیده تر می کند. تمرکز باید بر ترکیب تلاش ها برای دستیابی به یک راه حل عملی و متوازن باشد. همکاری منطقه ای با حمایت بین المللی برای کمک به ایران و افغانستان برای حل این مساله حیاتی ضروری است. سرمایه گذاری در زیرساخت ها و کاربردهای سیاست مدیریت علم- پایه برای منابع آبی اهمیت فوق العاده دارد.

کارشناسان فنی هر دو طرف به یاری نهادهای بین المللی باید مشکلات را بررسی کنند و به راه حل های عملی دست یابند. سیاستمداران واقع بین و آینده نگر نیز باید نقاط مشترک در هر کشور را شناسایی کنند. این مساله که هر دو طرف در سطح رهبران سیاسی، دانشگاهیان، و نهادهای مدنی ارتباط برقرار کنند اهمیت اساسی دارد. رهبران دو کشور باید درک کنند که مسایل رود هلمند و دریاچه هامون فقط مسایل داخلی نیستند بلکه چالش های منطقه ای هستند و فقط به صورت جمعی قابل حل شدن است.

حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی به نحوی الویت های نسبتاً تازه ای برای این کشورها محسوب می شوند. آگاهی عمومی برای موفقیت سیاست های زیست- محیطی حیاتی است و از این رو هم ایرانی ها و هم افغان ها باید بدانند که پیامدهای زیست- محیطی هر گونه طرح اقتصادی به یک کشور واحد محدود نخواهد بود. نبود ملاحظات اقتصادی و

⁶⁴ Samim Hoshmand, Environment Watch Afghanistan, <http://8am.af/1395/01/08/occupation-environment-afghanistan/>.

⁶⁵ Occasional outflows from Hamoun lakes are carried back into Afghanistan to the basin's end, the Godzareh depression in Afghanistan.

⁶⁶ "Iran and Afghanistan Official Statement," 2016, <http://af.farsnews.com/allnews/news/13941016001628>.

مصرف بی رویه آب، به ویژه آب های مرزی، می تواند تنش ها را افزایش دهد. ایران باید محصولات کشاورزی خود را به شیوه آبیاری و سهم آب خود تطبیق دهد. طرح های مشترک برای هر دو کشور بسیار مهمند زیرا از رقابت ها می کاهند.

این مساله مهم است که هر دو طرف بتوانند انتظارات خود را به طور صریح و مراودات خود را به صورت موثر بیان کنند. در این زمینه بسیار مهم است که کانال های ارتباطی در سطح معاون وزیر گسترش یابند. پیشرفت بدون مدیریت صحیح و لازم و بدون سرمایه گذاری و بهبود سیستم مدیریت آب میان ایران و افغانستان حاصل نمی شود. برنامه های احیای تالاب ها نیازمند کمک های مالی بین المللی است. مشارکت با نهادهایی مانند برنامه توسعه سازمان ملل متحد و تسهیلات محیط زیست جهانی می تواند تخصص های علمی لازم را در اختیار این پروژه ها قرار دهد.